

dr hab. Tomasz R. Dębowski, prof. UWr

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: tomasz.debowski@uwr.edu.pl

ORCID: 0000-0002-9933-8911

WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA BEZPIECZEŃSTWO ZGROMADZEŃ RELIGIJNYCH ZBORU CHRZEŚCIJAŃSKA SPOŁECZNOŚĆ – STUDIUM PRZYPADKU

Abstrakt

Pandemia COVID-19 jest jednym z istotnych zagrożeń ostatnich lat, zarówno w wymiarze globalnym, jak i lokalnym. Badanie tego zjawiska jest ważne nie tylko ze względu na konieczność odzwierciedlenia jego pełniejszego obrazu, ale także pozyskane o nim dane mogą wspomagać proces prognozowania przyszłości. Celem artykułu jest ukazanie wyników badań własnych, odnoszących się do oceny wpływu pandemii COVID-19 na bezpieczeństwo zgromadzeń religijnych Zboru Chrześcijańska Społeczność z Ząbkowic Śląskich. Pierwszy problem badawczy dotyczył ustalenia, na jakie dziedziny funkcjonowania wspólnoty i w jakim stopniu wpłynęła pandemia. Drugi, na który poszukiwano odpowiedzi, przyjął postać pytania: Jakie działania prewencyjne podjęto w Zborze Chrześcijańska Społeczność, aby zapewnić jego funkcjonowanie i ograniczyć ryzyko zakażenia wiernych i sympatyków wirusem SARS-CoV-2? Zaproponowana dla dociekań cezura czasowa obejmowała okres od końca marca 2020 r. do końca kwietnia 2021 r. Badania wykazały, że pandemia COVID-19 w zróżnicowanym stopniu wpłynęła na wszystkie dziedziny egzystencji wspólnoty, jak również, że podjęte działania prewencyjne umożliwiły jej funkcjonowanie, ograniczając ryzyko zakażenia wiernych i sympatyków wirusem SARS-CoV-2. Ponadto udało się ustalić, że oprócz determinantów o charakterze biologicznym, zagrożenie dla działania Zboru stanowiły również czynniki psychologiczne, z których część mogła już wcześniej występować, pozostałe zostały wykreowane przez pandemię. To z kolei sprawia, że wyłania się obszar do dalszych, znacznie bardziej pogłębionych dociekań nad przesłankami warunkującymi bezpieczeństwo zgromadzeń religijnych, realizowanych w kontekście racjonalności zachowań ich uczestników, w obliczu zagrożeń o charakterze epidemicznym.

Słowa kluczowe: pandemia, bezpieczeństwo, Kościół Zielonoświątkowy w RP

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE SECURITY OF RELIGIOUS ASSEMBLIES OF THE 'CHRISTIAN COMMUNITY' CONGREGATION – A CASE STUDY

Abstract

The COVID-19 pandemic is one of the most significant threats of recent years, both on a global and local scale. The study of this phenomenon is important not only because of the need of portraying it in a more comprehensive way, but also because the data obtained in this respect may support the process of forecasting the future. The aim of the article is to present the results of own research, relating to the assessment of the impact of the COVID-19 pandemic on the safety of religious gatherings of the 'Christian Community' (Polish: Chrześcijańska Społeczność) Congregation in Ząbkowice Śląskie (Poland). The first research problem was to find which aspects in the functioning of the community (and to what extent) were affected by the pandemic. The second question for which we strived to find a response was: Which preventive measures have been adopted in the 'Christian Community' Congregation to ensure its appropriate functioning and reduce the risk of the COVID-19 infection among the members and sympathizers? The proposed time period adopted for needs of the research covered the period from the end of March 2020 to the end of April 2021. Research has shown that the COVID-19 pandemic affected all areas of the community's existence to a varying extent. Furthermore, it was also found that preventive measures, taken by the community, enabled it to function, limiting the risk of infection of the members and sympathizers with the SARS-CoV-2 virus. Moreover, it was determined that, apart from biological determinants, also psychological factors posed a threat to the activities of the church, some of which may have already existed, while others arose due to the pandemic. This suggests that an area has been defined for further in-depth research concerning the premises that determine the security of religious gatherings, carried out in the context of the rational behavior of their participants in the event of epidemic threats.

Keywords: pandemic, security, Pentecostal Church in the Republic of Poland

1. Wprowadzenie

Pandemia COVID-19 (C19) wpłynęła na wiele aspektów egzystencji Polaków, dotykając również sfery ich religijnych aktywności. Dla Kościołów i związków wyznaniowych rozwiązania przyjmowane przez rząd, w celu ograniczenia transmisji wirusa SARS-CoV-2, oznaczały konieczność wprowadzenia zmian nie tylko w organizowaniu kultu publicznego i w jego sprawowaniu, ale także w wielu innych obszarach działalności. O charakterze tych posunięć, oprócz powyższej przesłanki, decydowały również uwarunkowania wynikające ze specyfiki danej wspólnoty.

W polskim piśmiennictwie naukowym sprawy bezpieczeństwa zgromadzeń religijnych, chociaż organizowane były konferencje dotyczące jego różnych aspektów, poruszane są w ograniczonym zakresie [1]. Jednym z nielicznych opracowań zwartych, poświęconych tej problematyce, był tom *Bezpieczeństwo uczestników zgromadzeń religijnych*, stanowiący pokłosie współpracy Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, Fundacji Obserwatorium Społeczne, Szkoły Głów-

nej Służby Pożarniczej z Warszawy oraz Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie [2]. Nadmienmy, że w jego treści obecne są wątki dotyczące zagrożeń epidemiologicznych, które nie odnoszą się do pandemii C19. Jesienią 2020 r. ukazała się monografia *Kościół w czasach pandemii*. Stanowi ona rodzaj kroniki prezentującej reakcje hierarchów Kościoła katolickiego oraz katolików świeckich na niebezpieczeństwa związane z chorobą koronawirusową [3]. W wypadku prac rozproszonych temat bezpieczeństwa zgromadzeń religijnych podejmowany był jedynie w odniesieniu do Kościoła katolickiego [4, 5, 6, 7].

Powyższy stan rzeczy stał się przesłanką do podjęcia próby przeanalizowania, jak pandemia C19 wpłynęła na funkcjonowanie jednej parafii mniejszościowego Kościoła w Polsce, a zwłaszcza na bezpieczeństwo uczestników jej zgromadzeń religijnych. Przyjęcie tak zawężonego pola badawczego podyktowane było nie tylko uwarunkowaniami o charakterze sanitarnym. Ze względu na wielość Kościołów działających w Polsce niezbędne było zawężenie ich listy. Cel ten osiągnięto poprzez wyłączenie z oglądu wspólnot, których status prawny nie był uregulowany ustawami partykularnymi. W konsekwencji ich liczba została zredukowana do siedmiu Kościołów: Ewangelicko-Augsburskiego, Ewangelicko-Reformowanego, Ewangelicko-Methodystycznego, Adwentystów Dnia Siódmego, Chrześcijan Baptystów, Zielonoświątkowego oraz Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Kolejnymi krokami było zlokalizowanie parafii wymienionych wyżej Kościołów, które znajdowały się najbliżej miejsca zamieszkania autora, a także przeprowadzenie rozmów telefonicznych z osobami duchownymi, sprawującymi tam posługę. Kontakty te zaowocowały deklaracją woli współpracy tylko ze strony duszpasterza Kościoła Zielonoświątkowego w RP (KZ) – diakona Cezarego Wojtasika, pastora Zboru Chrześcijańska Społeczność w Ząbkowicach Śląskich (ZChS)¹, którego parafia dysponowała odpowiednimi środkami technicznymi, umożliwiającymi przeprowadzenie badań.

Dla potrzeb dalszych rozważań sformułowano dwa pytania badawcze. Pierwsze – na jakie dziedziny funkcjonowania ZChS i w jakim stopniu wpłynęła pandemia COVID-19? Drugie – jakie działania prewencyjne podjęto w ZChS, aby zapewnić jego funkcjonowanie i ograniczyć ryzyko zakażenia wiernych i sympatyków wirusem SARS-CoV-2? Zaproponowana dla dociekań cezura czasowa obejmuje okres od końca marca 2020 r. do końca kwietnia 2021 r. Jej przyjęcie wynikało z ustaleń autora poczynionych w trakcie wstępnych rozmów z pastorem Wojtasikiem. Założono wówczas, że badania będą prowadzone do momentu ustania stanu zagrożenia epidemiologicznego lub maksymalnie przez okres jednego roku. W artykule zastosowano ujęcie jakościowe, w związku z powyższym odwołano się do metody

¹ Edward Czajko, odnosząc się do określenia „zbór” pisał: „Protestantyzm znalazł lepszy polski odpowiednik dla greckiego wyrazu *eklesia* niż «kościół» (warownia, kasztel, twierdza). Tym lepszym odpowiednikiem jest wyraz «zbór», stosowany do dzisiaj, przynajmniej w odniesieniu do lokalnej wspólnoty wierzących w Chrystusa” [8].

studium przypadku [9]. Dane pozyskano na drodze wywiadów telefonicznych, przeprowadzonych z osobami duchownymi oraz liderami poszczególnych diakonii, a także poprzez obserwację ukrytą i uczestniczącą². Zebrane w ten sposób źródła uzupełniają materiały niepublikowane (korespondencje elektroniczne i dokumenty kierowane do pastorów przez Naczelną Radę KZ «NRK» oraz Prezbitera Okręgowego Okręgu Zachodniego KZ), akty normatywne, prace zwarte, a także publikacje rozproszone. Tekst o układzie problemowym podzielono na wstęp, cztery partie merytoryczne, wnioski i bibliografię.

2. Kościół Zielonoświątkowy w RP

KZ jest drugą co do wielkości wspólnotą protestancką w Polsce należącą do jego ewangelikalnego skrzydła [10, 11]. Jej położenie prawne określają: *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego RP* (1997), *Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* [12] oraz *Prawo Wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej* [13]. Jesienią 2020 r. liczbę wiernych KZ szacowano na 25 587 osób, z czego status członka miało 15 485. W skład KZ wchodziły 264 zbory i 33 agendy kościelne, posługę sprawowało 430 czynnych duchownych oraz 91 kandydatów na diakonów [14]. KZ nawiązuje do tradycji amerykańskich Zborów Bożych (*Assemblies of God*) i charakteryzuje się ustrojem synodalno-kongregacyjnym. Jego najwyższym organem prawnym jest Synod Kościoła, który zbiera się raz do roku, a co cztery lata dokonuje wyboru Prezbitera Naczelnego, któremu na czas sprawowania urzędu przysługuje tytuł biskupa. Pomiedzy sesjami wyborczymi najwyższym organem prawnym wspólnoty jest Naczelna Rada Kościoła (NRK).

Terytorialnie KZ został podzielony na pięć okręgów, które są kościelnymi osobami prawnymi. Nad zborami opiekę sprawuje Prezbiter Okręgowy, którego kadencja trwa cztery lata. Zbór jest podstawową jednostką administracyjną KZ i zarazem osobą prawną, której organem prawnym jest pastor powoływany przez NRK [15]. Organizowanie oraz sprawowanie kultu publicznego przez zbory odbywa się w kaplicach oraz innych budynkach kościelnych, w obrębie terenów kościelnych, cmentarzy komunalnych i wyznaniowych, w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych, w sposób tradycyjnie ustalony, jak również na drogach publicznych [16]. Częstotliwość zgromadzeń religijnych, ich charakter oraz przebieg w znacznym stopniu warunkuje specyfika danego zboru. Kształtowana jest ona przez wiele czynników, takich jak np.:

² Autorowi udostępniono możliwość swobodnej obserwacji zgromadzeń religijnych, za pomocą zainstalowanych w kaplicy kamer, bez konieczności informowania każdorazowo o tym fakcie pastora Cezarego Wojtasika.

- zasoby ludzkie – liczba wiernych i sympatyków, ich: struktura płciowa oraz wiekowa, wykształcenie, predyspozycje, doświadczenie życiowe, zdolność do samorozwoju, potrzeby, role społeczne, które odgrywają, zawody, które wykonują, zasoby czasu i środków materialnych, którymi mogą wspierać wspólnotę³;
- wykształcenie oraz predyspozycje pastora oraz osób z nim współpracujących (pastor pomocniczy, diakoni i diakonise, liderzy służb, starsi zboru);
- preferowany styl zarządzania wspólnotą;
- historia i tradycja zboru;
- lokalizacja zboru, jego warunki lokalowe oraz relacje z otoczeniem, a w tym innymi wspólnotami religijnymi.

3. Aktywność Naczelnej Rady Kościoła w obliczu pandemii

W obliczu pandemii C19 NRK podjęła natychmiastowe działania w celu zapewnienia sprawnego funkcjonowania KZ, a w tym jego lokalnych zborów. Wymiana informacji pomiędzy władzami Kościoła a duchownymi odbywała się głównie kanałami cyfrowymi, najczęściej za pośrednictwem poczty elektronicznej, komunikatorów internetowych oraz telefonii komórkowej [17]. Instrumenty te wykorzystywano również w okresie poprzedzającym pandemię. Listy dotyczące problematyki C19 kierowane przez NRK i Prezbiterów Okręgowych do pastorów nie miały charakteru cyklicznego, a ich tematyka ogniskowała się wokół trzech wiodących wątków. Przy czym NRK zaznaczyła, że wszystkie „dodatkowe, szczegółowe wskazówki i rozwiązania dla poszczególnych zborów, mogą być udzielane przez członków Rady jedynie w charakterze duszpasterskiej porady” [18].

Pierwszym tematem poruszonym w korespondencji jest sprawa zachowania racjonalnego podejścia do zaistniałych zagrożeń oraz tonowania emocji wiernych [19]. Pastorom w szczególności zalecano „zachowanie zdrowego rozsądku w kwestii interpretacji prawa oraz planowania organizacji nabożeństw i innych uroczystości”, gdyż ponoszą pełną odpowiedzialność prawną za ewentualne uchybienia [20, 21, 22]. Zwrócenie uwagi na potrzebę podejmowania roztropnych decyzji jest zrozumiałe zwłaszcza w obliczu pojawiających się różnych i niejednokrotnie sprzecznych informacji dotyczących pandemii. Podkreśliśmy, że w tym szumie informacyjnym obecne były również głosy wskazujące na zagrożenia duchowe, które np. miały towarzyszyć przyjmowaniu szczepionek [23, 24, 25].

Kolejny wątek dotyczy problematyki bezpieczeństwa sanitarnego. Wytyczne NRK korespondowały z rządowymi zaleceniami w tej sprawie. Przypominano

³ Środki finansowe najczęściej pozyskiwane są na drodze dobrowolnych datków (w formie kolekt i dziesięciny) przekazywanych przez wiernych i sympatyków.

o konieczności zachowania dystansu społecznego, zakrywania ust i nosa, dezynfekcji rąk czy odpowiedniego przygotowania pomieszczeń, w których odbywały się zgromadzenia religijne [26, 27, 28, 29]. Ponadto Rada zabroniła podczas obrzędu Wieczerzy Pańskiej spożywania wina z jednego kielicha, zalecając stosowanie kieliszków, które następnie powinny być zbierane do osobnego pojemnika. Proponowała również, aby wiernym podawać uprzednio połamany chleb. Przy czym osoby posługujące powinny mieć założone maseczki i rękawiczki ochronne [18, 19].

Trzeci temat podnoszony w korespondencji NRK odnosi się do działań, które miały wspomóc pastorów w organizowaniu nabożeństw oraz innych praktyk o charakterze religijnym, edukacyjnym czy prospołecznym, realizowanych w zborach. Duszpasterzom wskazano na bezpłatne oraz komercyjne rozwiązania informatyczne, bazujące na potencjale Internetu, które umożliwiały podtrzymanie wymienionych aktywności w trybie zdalnym lub hybrydowym. Ponadto udostępniono adres poczty elektronicznej konsultanta (wolontariusza), którego zadaniem było służyć radą i pomocą duchownym w zakresie stosowania cyfrowych instrumentów komunikacyjnych [30, 31]. Biskup Kamiński, piastujący urząd Prezbitera Naczelnego, przesyłał również pastorom linki do zgromadzonych w usłudze Dysk Google oraz w serwisie YouTube materiałów audiowizualnych. Zawierały one jego specjalnie przygotowane kazania, które w niedzielę wierni mogli obejrzeć na swoich urządzeniach multimedialnych [32].

W kontekście rozważań dotyczących działań podejmowanych przez władze KZ, które miały wspomóc funkcjonowanie lokalnych zborów, konieczne jest również przywołanie aktywności bp. Kamińskiego w ramach Aliansu Ewangelicznego w RP, którego pracami duchowny kieruje od lutego 2019 r. 18 kwietnia 2020 r. Zarząd Aliansu skierował pismo do premiera Mateusza Morawieckiego, w którym wskazano, że w przepisach, które miały wejść w życie 20 kwietnia, znajdowały się rozwiązania, które dotkliwie ograniczyły sprawowanie kultu w Kościołach ewangelikalnych. Apelowano zatem, aby nowe regulacje traktowały osoby świeckie (celebransów) pełniące posługi liturgiczne w taki sam sposób jak osoby duchowne. Wskazano także, że wiele ewangelikalnych miejsc kultu stanowią pomieszczenia nieprzekraczające 75 m², co przy zachowaniu wymogu 15 m² na jednego uczestnika zgromadzenia sprawi, że w nabożeństwach „nie będzie mogło uczestniczyć nawet pięć osób, jak to było dozwolone dotychczas” [33]. 26 maja Alians poinformował, że wpłynęła odpowiedź na pismo do premiera, której udzielił Błażej Pobożny – Podsekretarz Stanu w MSWiA. Informowano w nim, że Rada Ministrów uwzględniła postulaty Aliansu, co znalazło odzwierciedlenie w rozporządzeniu z 2 maja 2020 r. [34].

4. Zbór Chrześcijańska Społeczność w Ząbkowicach Śląskich

Ząbkowice Śląskie są piętnastotysięcznym miastem położonym w południowej części województwa dolnośląskiego. Od 1988 r. działa w nim Zbór Chrześcijańska Społeczność liczący obecnie 88 wiernych⁴. W wielopokoleniowej wspólnocie posługę duszpasterską sprawuje diakon Cezary Wojtasik, piastujący urząd pastora, a także żona duchownego – diakonisa Jolanta Wojtasik. Opieką otaczani są wierni i sympatycy z: Ząbkowic Śląskich, Wrocławia, Kłodzka, Ziębic, Strzelina, Kamieńca Ząbkowickiego, Bobolic, a także osoby osadzone w zakładach penitencjarnych w Strzelinie i Dzierżoniowie oraz podopieczni Domu Pomocy Społecznej w Ząbkowicach Śląskich. Do kompetencji diakonisy Jolanty Wojtasik należy wspomaganie duszpasterstwa adresowanego do małżeństw, kobiet i dzieci, jak również posługa muzyczna w trakcie nabożeństw (śpiew i gra na fortepianie). Jej aktywności są realizowane nieodpłatnie, natomiast pastor jest etatowym pracownikiem wspólnoty, utrzymywanym ze środków wiernych. Prawidłowe funkcjonowanie ZChS zapewnia również aktywność osób świeckich (celebransów) odpowiedzialnych za diakonie: kaznodziejską, nauczania dzieci religii, duszpasterstwa kobiet, duszpasterstwa młodzieży, muzyczną, misyjną, finansową, techniczną, charytatywną, utrzymania czystości oraz biblioteczną.

Wspólnota dysponuje własnym, niewielkim budynkiem kościelnym, w którym znajduje się sala do nabożeństw z 90 miejscami siedzącymi, a także kancelaria oraz dwa pomieszczenia dodatkowe, w których realizowana jest katecheza. W jej tygodniowym cyklu funkcjonowania odbywają się: dwa nabożeństwa, spotkanie grupy modlitwnej i młodzieżowej, lekcje religii dla dzieci i młodzieży, a także próby zespołu muzycznego. Ponadto pastor pełni dyżury duszpasterskie, jak również – w zależności od potrzeb – realizuje odwiedziny współwyznawców i sympatyków, a także osób przebywających w placówkach penitencjarnych, leczniczych i opiekuńczych. Okazjonalny charakter mają otwarte: wieczory filmowe, spotkania dla kobiet, wykłady biblijne oraz występy dzieci i młodzieży, pobierających lekcje religii. Nadmienmy, że przedstawiciele wspólnoty czynnie uczestniczą w uroczystościach państwowych związanych np. ze świętem odzyskania niepodległości czy rocznicą wybuchu II wojny światowej. Zbór utrzymuje kontakty z władzami miejskimi i gminnymi, innymi Kościołami działającymi w Polsce, jak również poza jej granicami oraz chrześcijańskimi uczelniami i organizacjami.

Według szacunków pastora Wojtasika, w badanym okresie choroba koronawirusowa dotknęła w ZChS bezpośrednio pięć osób, z których cztery wyzdrowiały⁵.

⁴ Parafia ta rozpatrywana pod kątem liczby wiernych, a nie wielkości ośrodka, w którym funkcjonuje, należy do najliczniejszej grupy zborów KZ, otaczających opieką duszpasterską od 50 do 100 osób.

⁵ Duchowny nie był w stanie oszacować liczby wiernych i sympatyków, którzy przebywali na kwarantannie ze względu na kontakt z osobami zarażonymi. Podkreślimy, że w ZChS nie gromadzi

Dwie z nich – małżeństwo – przed wystąpieniem objawów od trzech miesięcy nie uczestniczyło w zgromadzeniach religijnych. Przyczyną C19 mogło być zainfekowanie w miejscu pracy (szkoła podstawowa, urząd powiatowy), przeniesienie wirusa przez dziecko uczęszczające do przedszkola lub na drodze innych kontaktów. Kolejna osoba mogła mieć styczność z czynnikiem zakaźnym w pracy (przedszkole) za pośrednictwem dzieci uczęszczających do szkoły lub w innych okolicznościach. Czwarty wierny mógł zostać zainfekowany: w miejscu pracy (warsztat mechaniczny), za pośrednictwem dzieci uczęszczających do szkoły lub w innych okolicznościach. W przywołanych powyżej sytuacjach nie wystąpiła konieczność wdrożenia leczenia szpitalnego. W marcu 2021 r. zachorowała i zmarła jedna osoba, u której – podkreślmy – współwystępowało inne, poważne schorzenie, będące przyczyną trzytygodniowej hospitalizacji, pod koniec której zdiagnozowano C19. W tym wypadku transmisja wirusa mogła nastąpić w miejscu pracy (warsztat kamieniarski), placówce leczniczej lub podczas innych kontaktów [35].

Do końca kwietnia 2021 r. w ząbkowickiej wspólnocie znalazły się osoby, które przystąpiły do Narodowego Programu Szczepień przeciw COVID-19. W procedurach tych uczestniczyli: pracownicy przedszkoli, szkół podstawowych i średnich, nauczyciele akademicy, a także wierni i sympatycy, którzy spełniali kryterium wiekowe. Pastor wraz z małżonką znaleźli się w grupie, której zapisy na wakcynację zaplanowano na przełom kwietnia i maja. Zaistniała sytuacja epidemiczna i towarzyszące jej obawy postawiły przed pastorem Wojtasikiem konieczność odniesienia się do poglądów, propagowanych zwłaszcza w Internecie, kwestionujących zaistnienie pandemii i/lub potrzebę szczepień przeciw C19. W kazaniu wygłoszonym 21 marca 2021 r. duszpasterz w wyważony sposób nawiązał do tych spraw, zachęcając słuchaczy do zaufania lekarzom i naukowcom. Plik multimedialny, który następnie zamieścił na swoim kanale w serwisie YouTube, spotkał się z zainteresowaniem nie tylko wiernych i sympatyków, ale także innych osób, co potwierdza liczba ponad trzystu wyświetleń [36]⁶. Aby zrozumieć sposób, w jaki zielonoświątkowcy odczytują przesłania duchownych kierowane do nich z kazalnicy, przytoczmy słowa badacza pentekostalizmu Andrzeja Migdy: „Rola pastora prowadzącego nabożeństwo często jest podobna, w pewnym sensie, do roli proroka, na którym ciąży obowiązek «rozeznania aktualnego kierunku», w którym jego zbor powinien podążać” [37]. Zaznaczmy przy tym, że refleksja diakona Wojtasika powinna być rozpatrywana wyłącznie jako jeden z głosów duszpasterzy KZ w sprawie pandemii

się i nie przetwarza żadnych danych dotyczących: liczby zachorowań i zgonów na C19, liczby osób poddanych kwarantannie, liczby wiernych i sympatyków, którzy uczestniczyli w szczepieniach oraz rodzaju środka medycznego, który im podano.

⁶ Głosy przeciwne do poglądu pastora na zachowanie się w obliczu pandemii płynęły wyłącznie ze strony dwojga wiernych. Duchowny skontaktował się z nimi i raz jeszcze przedłożył przesłanki, które ukształtowały jego stanowisko. Działania te nie wpłynęły negatywnie na relacje stron uczestniczących w rozmowie oraz ich udział w życiu wspólnoty.

C19. Dodajmy, że do przywołanej problematyki w analogicznym tonie odnosiła się małżonka duchownego, za pośrednictwem komunikatora WhatsApp, w ramach nieformalnej grupy skupiającej kobiety z ZChS [38].

5. Działania na rzecz zapewnienia funkcjonowania ZChS i ograniczenia ryzyka zakażenia C19

5.1. Organizacja zgromadzeń i uroczystości religijnych, duszpasterstwo

W poddanym oglądowi okresie tryb organizowania zgromadzeń religijnych w ZChS przyjmował trzy postaci. Specyfiką pierwszej było zawieszenie wszelkich aktywności realizowanych w kaplicy (11.03.2020–22.04.2020, 28.03.2021–30.04.2021). Kontakt pastora z podopiecznymi odbywał się głównie kanałami cyfrowymi, za pośrednictwem telefonu komórkowego, poczty elektronicznej oraz serwisu internetowego YouTube, na którym diakon Wojtasik zamieszczał materiały dostarczone przez NRK, samodzielnie przygotowane usługi, a także nauczania realizowane przez zborowych kaznodziei. Te ostatnie zaczęto rejestrować dopiero pod koniec 2020 r., a ich nagrań dokonywano w kaplicy⁷. Drugi tryb pozwolił wznowić nabożeństwa niedzielne, środowe i młodzieżowe w reżimie sanitarnym – ze ściśle określoną liczbą uczestników (26.04.2020–31.05.2020⁸, 25.10.2020–21.03.2021). Zgromadzenie niedzielne odbywało się w dwóch turach z półgodzinną przerwą w celu przewietrzenia sali. W sobotę wierni i sympatycy musieli poinformować pastora za pośrednictwem wiadomości SMS o chęci udziału w nabożeństwie oraz o jego ewentualnej turze. Na tej podstawie sporządzana była lista, o której duchowny informował zainteresowanych. Dodajmy, że osoby, które wchodziły do ZChS, były liczone, a po osiągnięciu dopuszczalnego pułapu zgromadzonych zamykano drzwi wejściowe, na zewnątrz których umieszczano informację o przyjętych limitach sanitarnych⁹. Środowe nabożeństwo modlitewne i sobotnie nabożeństwo dla młodzieży nie wymagały rejestracji uczestników, gdyż ich liczba nie przekraczała tej, która charakteryzowała jedno niedzielne nabożeństwo. Trzeci tryb obejmował przywrócenie regularnych spotkań w środę, sobotę i w niedzielę (3.06.2020–21.10.2020). W opisanym drugim i trzecim trybie zgromadzeń wierni

⁷ W 2020 r. pastor Wojtasik dokonywał nagrań w swoim mieszkaniu, a także w kaplicy. Wiosną 2021 r. rejestracje video z udziałem innych kaznodziei realizowane były wyłącznie w kaplicy. Powyższa decyzja wynikała z przesłanek sanitarnych. Chodziło bowiem o zagwarantowanie bezpieczeństwa starszej osobie, zamieszkującej z rodziną duchownego.

⁸ W tym okresie realizowany był kapitalny remont sali modlitwy, a nabożeństwa odbywały się w sali widowiskowej Żąbkowickiego Ośrodka Kultury.

⁹ W drugim trybie nabożeństw do Zboru rodzice i opiekunowie nie przyprawiali dzieci ze względu na przyjęte limity sanitarne.

i sympatycy wchodzący do kaplicy musieli mieć zasłonięte usta oraz nos, zdezynfekowane ręce, a także zachować dystans społeczny. Według szacunków pastora Wojtasika, tylko w pięciu wypadkach konieczne było przeprowadzenie rozmowy z osobami, które nie stosowały się do tych zaleceń. Dodajmy również, że we wspólnocie jeden wierny zasygnalizował, że posiada zaświadczenie lekarskie zwalniające go z wymogu stosowania maseczki lub przyłbicy.

Obostrzenia sanitarne nie wpłynęły znacząco na sposób sprawowania Wieczery Pańskiej. Od wielu lat w ZChS praktyką jest, że wino i niesfermentowany sok gronowy¹⁰ dystrybuowane są za pomocą miniaturowych, jednorazowych naczyń, napełnianych przy pomocy specjalnego aplikatora, które następnie umieszczone zostają na tacy. Chleb komunijny łamany jest przed nabożeństwem na małe cząstki, które składane są na kolejnej tacy¹¹. Zaznaczmy, że pastor przygotowujący komunikanty do obrządku ma zasłonięte usta i nos maseczką, a także zabezpieczone ręce jednorazowymi rękawiczkami. Ponadto celebransi, którzy roznoszą tace, mają założone maseczki. Ze względów sanitarnych w trybie drugim organizowania zgromadzeń zrezygnowano ze wspólnego spotkania po nabożeństwie komunijnym – „agape”, podczas którego wierni i sympatycy spożywali wspólny posiłek i prowadzili rozmowy.

W okresie, w którym realizowano badania, w ZChS odbyły się cztery uroczystości religijne. W czerwcu 2020 r. udzielono ślubu oraz odbył się Chrzest Wiary, który celebrował pastor bez udziału wiernych, sympatyków zboru i gości. W kwietniu 2021 r. w tym samym trybie przeprowadzono kolejny Chrzest Wiary. Ponadto zostało odprawione nabożeństwo pogrzebowe na otwartej przestrzeni, zgodnie z ogólnie obowiązującymi wytycznymi sanitarnymi. Dodajmy, że od kwietnia 2020 r. zostały wstrzymane otwarte wieczory filmowe, które wcześniej cyklicznie organizowano w kaplicy, a we wrześniu 2020 r. odbyło się tylko jedno spotkanie dla kobiet (wiernych, sympatyczek oraz osób zaproszonych), na którego potrzeby wynajęto dużą salę w pobliskiej restauracji.

Duszpasterstwo osób starszych, chorych, niepełnosprawnych podejmował głównie pastor. Jeśli było to możliwe, duchowny odwiedzał ich w miejscach pobytu, a także spotykał się z potrzebującymi w kancelarii ZChS lub nawiązywał z nimi kontakt telefoniczny¹². Ze względów obostrzeń sanitarnych diakon Wojtasik musiał zawiesić odwiedziny w szpitalach, Domu Pomocy Społecznej w Ząbkowicach Śląskich i zakładach penitencjarnych. Równoległe prowadzone było duszpasterstwo pozostałych zdrowych osób, w którym uczestniczyło: dwóch starszych zboru, żona pastora oraz liderzy grupy młodzieżowej [39]. Dodajmy, że pandemia C19 nie doprowadziła do odpływu wiernych i sympatyków ze wspólnoty.

¹⁰ Niesfermentowany sok gronowy spożywają abstynenci lub osoby chore.

¹¹ W obrzędzie najczęściej wykorzystywane jest pieczywo typu maca.

¹² Tylko w jednym wypadku do rozmowy duszpasterskiej z osobą obłożnie chorą pastor zaprosił starszego zboru.

5.2. Środki sanitarne i techniczne

Wiosną 2020 r. w ZChS zainstalowano mechaniczne dozowniki płynu do odkażania rąk, w specjalnie przygotowanych i oznaczonych węzłach, zlokalizowanych w przejściu do sali nabożeństw i przy schodach prowadzących na pierwsze piętro, gdzie znajduje się m.in. kancelaria. W sali nabożeństw umieszczono tablice informacyjne dotyczące zaleceń sanitarnych, zasobnik ze sterylnymi maseczkami chirurgicznymi, a obecny w niej dystrybutor wody mineralnej wyposażono w podajnik jednorazowych kubków. W okresie wakacyjnym 2020 r. w tym pomieszczeniu zainstalowano kamerę internetową wyposażoną w mikrofon. Za jej pomocą osoby chore i w podeszłym wieku mogą w trybie *online* uczestniczyć w zgromadzeniach religijnych¹³. Począwszy od stycznia do lutego 2021 r. prowadzono rozbudowę tego systemu. Podłączono drugą kamerę, jak również zainstalowano nowy router, współpracujący z szerokopasmowym łączem internetowym [40].

5.3. Finanse ZChS, działalność charytatywna, nauczanie religii

Pandemia C19 nie doprowadziła do pogorszenia sytuacji finansowej ZChS, a ofiarność wiernych i sympatyków utrzymała się na niezmiennym poziomie. W okresie zawieszenia nabożeństw zwiększyła się liczba osób wykorzystujących elektroniczne instrumenty do przekazywania pieniędzy na konto wspólnoty¹⁴. Po przywróceniu zgromadzeń religijnych część wiernych i sympatyków wróciła do praktyki niedzielnej kolekty. Zaznaczmy, że koszty związane z zakupem środków ochrony, preparatów do dezynfekcji oraz dzierżawy łącza internetowego nie wpłynęły znacząco na stałe opłaty w ZChS [41]. Zachowanie dobrej sytuacji finansowej wspólnoty umożliwiło w okresie świąt Bożego Narodzenia i Wielkiej Nocy przygotowanie paczek żywnościowych dla wiernych i sympatyków zagrożonych ubóstwem. W ZChS nadal systematycznie prowadzone były zakupy literatury do biblioteki, realizowano również prace remontowe obiektu, a także serwisowano instrumenty muzyczne i nagłośnienie. Ponadto jesienią 2020 r. została zebrana dodatkowa kolekta przeznaczona na wsparcie rewitalizacji sali nabożeństw zboru KZ we Włocławku. Nadmienimy, że ZChS nie jest zasilany żadnymi środkami finansowymi pochodzącymi od zagranicznych donatorów, nie prowadzi również działalności gospodarczej.

Zawieszenie lekcji religii, które realizowane są w salce katechetycznej, nastąpiło dwukrotnie: od marca do września 2020 r. oraz od października 2020 r.¹⁵. W zaistniałej sytuacji wprowadzono nauczanie na odległość za pośrednictwem poczty

¹³ Transmisja jest dostępna tylko dla zarejestrowanych użytkowników.

¹⁴ Ta druga forma płatności zyskuje na popularności, gdyż pozwala m.in. na wykazanie przed służbami skarbowymi faktu przekazywania pieniędzy na cele kultu religijnego.

¹⁵ Do końca kwietnia 2021 r. nie wznowiono lekcji religii w trybie stacjonarnym.

elektronicznej. Katecheci utrzymywali bezpośredni kontakt z rodzicami, którzy na podstawie dostarczonych materiałów dydaktycznych pracowali z dziećmi. Następnie małoletni przygotowywali prace kontrolne, które opiekunowie przekazywali nauczycielom [42]. Dodajmy, że zawieszenie nauczania religii skutkowało również odwołaniem corocznego przedstawienia z okazji świąt Bożego Narodzenia, przygotowywanego przez katechetów i dzieci dla członków i sympatyków, a także zaproszonych osób, np. przedstawicieli władz miejskich i gminnych czy dyrektorów miejscowych szkół podstawowych.

6. Wnioski

W świetle przeprowadzonych badań stwierdzono, że pandemia C19 w zróżnicowany sposób wpłynęła na wiele obszarów funkcjonowania ZChS. Pomimo podjętych działań prewencyjnych, przyczyniła się do pogorszenia stanu bezpieczeństwa sanitarnego jej zgromadzeń religijnych. Nie doprowadziła jednak do: istotnego zmniejszenia liczby wiernych i sympatyków (śmierć jednej osoby), powstania trwałych podziałów na tle kontrowersji, które jej towarzyszyły, osłabienia kondycji finansowej wspólnoty. Zdecydowanie ograniczyła aktywność misyjną zboru, ale także wymusiła: modernizację infrastruktury informatycznej ZChS, uruchomienie kanału w serwisie YouTube, upowszechnienie wśród wiernych i sympatyków płatności internetowych, a także wdrożenie nauczania religii na odległość.

Działania prewencyjne realizowane w ZChS korespondowały z rządowymi zaleceniami i obostrzeniami sanitarnymi, a także wytycznymi NRK, która aktywnie wspomagała pastorów. Zdecydowana większość wiernych i sympatyków ZChS stosowała się do tych wymogów, co potwierdziła obserwacja uczestnicząca autora. Za trafną należy uznać decyzję pastora Wojtasika dotyczącą ograniczenia do niezbędnego minimum odwiedzin duszpasterskich.

W wypadku planowania pogłębionych badań, dotyczących bezpieczeństwa zgromadzeń religijnych zborów KZ w kontekście pandemii C19, należy uwzględnić fakt, że część potencjalnych respondentów może nie wyrazić zgody na udział w nich, zważywszy na traumatyczne doświadczenia związane z pandemią (choroba, śmierć bliskiej osoby, konflikt interpersonalny). Ponadto obserwacje poczynione w ZChS oraz informacje pozyskane podczas rozmów z duchownymi, sprawującymi posługę w innych zborach, wskazują, że sprawy dotyczące: pochodzenia choroby, jej istoty i celu, stosowanych metod leczniczych oraz działań ograniczających transmisję wirusa SARS-CoV-2, nadal wywołują znaczne emocje. Te przesłanki sprawiają, że duszpasterze wolą unikać sytuacji mogących sprzyjać destabilizacji zborów. Część pastorów – co potwierdziły rozmowy autora – w takiej optyce postrzega ewentualne badania. Zwrócenie uwagi na te właśnie determinanty wskazuje, że nie tylko zagrożenia o charakterze sanitarnym, medycznym

i zdrowotnym przesądzają o bezpieczeństwie zgromadzeń religijnych. Równie istotne okazują się czynniki psychologiczne, z których część mogła już wcześniej występować, pozostałe zostały wykreowane przez pandemię. To z kolei sprawia, że wyłania się obszar do dalszych, znacznie bardziej pogłębionych dociekań nad przesłankami warunkującymi bezpieczeństwo zgromadzeń religijnych, realizowanych w kontekście racjonalności zachowań ich uczestników, w obliczu zagrożeń o charakterze epidemicznym.

Tabelaryczne zestawienie wyzwań związanych z pandemią C19 w ZChS
(23.03.2020–30.04.2021)

L.p.	Rodzaj wyzwania	ZChS		
		Tak	Nie	Częściowo
1.	Choroba pastora		•	
2.	Choroba diakonisy		•	
3.	Choroba celebransów	•		
4.	Choroba wiernych/sympatyków	•		
5.	Śmierć celebransów		•	
6.	Śmierć wiernych/sympatyków	•		
7.	Spadek liczby wiernych/sympatyków	•		
8.	Ograniczenie aktywności duszpasterskiej pastora			•
9.	Ograniczenie aktywności duszpasterskiej diakonisy			•
10.	Ograniczenie aktywności duszpasterskiej starszych ZChS			•
11.	Ograniczenie dostępu wiernych do Komunii			•
12.	Ograniczenie spotkań agape po nabożeństwie komunijnym	•		
13.	Ograniczenie działalności biblioteki zborowej			•
14.	Ograniczenie działalności diakoni muzycznej			•
15.	Zwiększenie liczby nabożeństw			• ¹⁶
16.	Zmniejszenie liczby nabożeństw			• ¹⁷
17.	Zwiększenie nakładu pracy pastora i diakonisy	• ¹⁸		
18.	Zwiększenie nakładu pracy celebransów	•		
19.	Zwiększenie nakładów pracy osób sprzątających budynek	•		
20.	Ograniczenie nauczania religii			• ¹⁹

¹⁶ W drugim i trzecim trybie nabożeństw.

¹⁷ W pierwszym trybie nabożeństw.

¹⁸ W pierwszym trybie zgromadzeń nastąpiło znaczące zwiększenie obowiązków pastora, związanych z koniecznością samodzielnego przygotowania wirtualnych nabożeństw, co wiązało się m.in. z uruchomieniem i stałą aktualizacją kanału w serwisie YouTube.

¹⁹ W pierwszym i drugim trybie nabożeństw.

L.p.	Rodzaj wyzwania	ZChS		
		Tak	Nie	Częściowo
21.	Zmniejszenie liczby osób duchownych i świeckich wizytujących ZChS	•		
22.	Ograniczenie aktywności socjalnej			•
23.	Utrata płynności finansowej zboru		•	
24.	Zmniejszenie wpływów finansowych		•	
25.	Poniesienie dodatkowych kosztów związanych z pandemią	•		
26.	Trudności z utrzymaniem dyscypliny w zakresie przestrzegania przez wiernych/sympatyków zaleceń i obostrzeń sanitarnych			•
27.	Trudności związane z pogłoskami dotyczącymi pochodzenia pandemii i jej istoty oraz szczepieniami profilaktycznymi			•
28.	Kontrola służb sanitarnych, policji, straży miejskiej		•	
29.	Prowadzenie prac remontowych lub serwisowych	•		

Źródło: opracowanie własne

References/Bibliografia

1. *O bezpieczeństwie po raz trzeci*, <http://www.pwt.wroc.pl/index.php/aktualnosci/rok-akademicki-2017-2018/1895-o-bezpieczenstwie-po-raz-trzeci> (dostęp: 10.03.2021).
2. Bryka J., Prędecka A., Szela A., Wiśniewski B., *Bezpieczeństwo uczestników zgromadzeń religijnych*, Wrocław 2017.
3. Kędziora D., *Kościół w czasach pandemii*, Warszawa 2020.
4. Bukowska A., *Światowe Dni Młodzieży. Zagrożenia i niepokoje*, „Kwartalnik Policyjny” 2016, nr 1(36), s. 43–44.
5. Czwarno W., *Działania Biura Ochrony Rządu w kontekście zabezpieczenia Szczytu NATO i ŚDM*, „Kwartalnik Policyjny” 2016, nr 4(39), s. 28–35.
6. Wola R., *Udział zagranicznych policjantów w zabezpieczeniu wizyty papieża Franciszka w Częstochowie w ramach ŚDM*, „Kwartalnik Policyjny” 2016, nr 4(39), s. 44–45.
7. Szela A., *Bezpieczeństwo uroczystości kościelnych*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2016, nr 18(1), s. 53–61.
8. Czajko E., *Nasz wiara. Próba dogmatyki zielonoświątkowej*, Warszawa 2014, s. 8.
9. Bodanko A., *Geneza, istota i zastosowanie praktyczne metody indywidualnych przypadków*, „Nauczyciel i Szkoła” 2012, nr 1, s. 177–195.
10. Zieliński T.J., *Purytanizm. Zarys dziejów ideologii i obyczajów anglosaskiego ruchu reformacyjnego*, „Rocznik Teologiczny” 1995, nr 2, s. 219–283.
11. Karaś P., *Działalność socjalna Kościołów ewangelikalnych w Polsce*, Warszawa 2013, s. 30–35.
12. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. z 1989 r. nr 29, poz. 155).

13. *Prawo Wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, https://kz.pl/wp-content/uploads/2020/11/Prawo-Wewn%C4%99trzne-KZ_2020.pdf (dostęp: 12.12.2021).
14. Kamiński M., *Sprawozdanie z działalności NRK w latach 2016–2020 (29 września)*, Katowice 2020, materiał niepublikowany.
15. *Prawo wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, https://kz.pl/wp-content/uploads/2020/02/Prawo_Wewnetrzne_KZ-2019.pdf (dostęp: 21.02.2020), s. 7.
16. Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. nr 41, poz. 254, art. 11; art. 31).
17. Szatkowski M., *Fwd: List do Pastorów w sprawie obostrzeń (16 października)*, Głogów 2020, materiał niepublikowany.
18. Kamiński M., *16 maja 2020 – zasady organizacji nabożeństw*, Warszawa 2020, materiał niepublikowany.
19. Kamiński M., *Fwd: Pilna informacja ws. koronawirusa (T + W-Z) (11 marca)*, Warszawa 2020, materiał niepublikowany.
20. *Stan na dzień 2 maja 2020. Aktualne zasady organizacji uroczystości religijnych (4 maja)*, Warszawa 2020, materiał niepublikowany.
21. Szatkowski M., *Fwd: w sprawie nowych przepisów (27 maja)*, Głogów 2020, materiał niepublikowany.
22. Kamiński M., *30 maja 2020*, Warszawa 2020, materiał niepublikowany.
23. Ciućka A., *O co chodzi z tym koronawirusem?*, <https://www.ekumenizm.pl/publicystyka/o-co-chodzi-z-tym-koronawirusem> (dostęp: 29.04.2020).
24. Farag J.D., *Czas decyzji. Przebudź się twój Król nadchodzi*, <https://www.youtube.com/watch?v=1UPpGFvNo5M> (dostęp: 26.01.2021).
25. *Oświadczenie w sprawie szczepień na COVID-19*, <https://sienna.waw.pl/2021/01/11/oswiadczenie-w-sprawie-szczepien-na-covid-19> (dostęp: 11.01.2021).
26. Kamiński M., *List do pastorów (8 października)*, Warszawa 2020, materiał niepublikowany.
27. Kamiński M., *List do pastorów (16 października)*, Warszawa 2020, materiał niepublikowany.
28. Kamiński M., *Obostrzenia (7 listopada)*, Warszawa 2020, materiał niepublikowany.
29. *Pismo od biskupa Marka Kamińskiego wyjaśniające zmiany dotyczące obostrzeń w nabożeństwach (10 grudnia)*, materiał niepublikowany.
30. Borysiuk K., *Temat: Transmisja kazań; prowadzenie spotkań – użyteczne narzędzia za darmo i płatne (T + W-Z) (18 marca)*, Warszawa 2020, materiał niepublikowany.
31. Szatkowski M., *Podsumowanie spotkania (4 stycznia)*, Głogów 2021, materiał niepublikowany.
32. Szatkowski M., *Fwd[2]: Zasady organizacji nabożeństw oraz kazanie (16 maja)*, Głogów 2020, materiał niepublikowany.
33. *Pismo Zarządu Aliansu Ewangelicznego do Premiera RP*, https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1294649457385061&id=124621864387832 (dostęp: 19.04.2020).
34. *Otrzymaliśmy odpowiedź na list Aliansu Ewangelicznego do Premiera*, https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1323745811142092&id=124621864387832 (dostęp: 23.05.2020).

35. Wywiad z pastorem Wojtasikiem (10 kwietnia), Ząbkowice Śląskie 2021, materiał niepublikowany.
36. Wojtasik C., *Kazanie niedzielne – Kościół Zielonoświątkowy w Ząbkowicach Sl. 21/03/2021*, <https://www.youtube.com/watch?v=pbwZKKmsUW4> (dostęp: 21.03.2021).
37. Migda A., *Mistycyzm pentekostalny w Polsce*, Kraków 2013, s. 187.
38. Wywiad z diakonisz Jolantą Wojtasik (10 kwietnia 2021), Ząbkowice Śląskie 2021, materiał niepublikowany.
39. Wywiad z liderami młodzieżowymi – Danielem Wojtasikiem i Emmą Ćwiklak (2 kwietnia 2021), Ząbkowice Śląskie 2021, materiał niepublikowany.
40. Wywiad z Piotrem Bardeckim (11 kwietnia 2021), Ząbkowice Śląskie 2021, materiał niepublikowany.
41. Wywiad z Małgorzatą Szymańską (1 lutego 2021), Ząbkowice Śląskie 2021, materiał niepublikowany.
42. Wywiad z katechetkami – Małgorzatą Szymańską i Elżbietą Smagacz (5 kwietnia 2021), Ząbkowice Śląskie 2021, materiał niepublikowany.